

др Борђе Игњатовић,
 асистент Правног факултета у Београду

ЦИЉЕВИ КРИМИНАЛНЕ ПОЛИТИКЕ

Криминална политика у оба своја значења — и као научна дисциплина и као практична делатност у друштву — стоји у тесној вези са циљевима, односно вредностима. Јер, као и свака рационална политика, она мора садржати три елемента: дијагнозу, одређивање циљева и анализу и оцену средстава.

1. Сложеност вредносног система у овој области

Када се ради о циљевима криминалне политике, при њиховом проучавању срећемо се са многобројним контроверзама. На први поглед, све је јасно — криминална политика има за основни циљ да укаже на ефикасна средства за сузбијање и спречавање криминалитета. О овоме постоји општа сагласност. Но, свака даља разрада овог основног става доводи до бројних размимоилажења и недоумица, као и у свакој дисциплини која оперише са вредностима(1). Наиме, поред наведеног циља, а као његова конкретизација или начин остварења, постављају се у области борбе против криминалитета још неки који за друштво у целини или његове делове представљају вредност. Њихово остварење могуће је, опет, само посредством конкретизованих операционалних средстава. Тако криминална политика — из овог угла гледана — представља изузетно сложен систем средстава и циљева, плански и рационално уређен са задатком да оствари крајњу сврху: најефикаснију борбу против криминалитета у одређеним друштвеним условима. Констатијемо ли да се исти циљ може постићи различитим средствима, да та средства, као и циљеви којима се тежи њиховом применом могу стајати у колизији, да међу циљевима мора постојати хијерархија која указује на приоритете (који се у условима ограничености људског и материјалног фактора по сваку цену морају реализовати), јасно је зашто је стварање потпуног, кохерентног и рационалног система криминалне полити-

(1) Однос науке и вредности једно је од најспорнијих питања епистемиологије. Уз бројне варијације, могуће је издвојити два основна гледишта. По једном, наука је вредносно неутрална област људског сазнања, док се вредностима бави филозофија (односно њена грана аксиологија). Том гледишту супротставља се оно које тврди да је наука увек у себе укључивала вредносне судове и да је то, посебно у друштвеним наукама, нужно. Вид. детаљније, посебно за марксистичко становиште — М. Марковић, *Филозофски основи науке*, Београд, 1981. с. 21—23. и 263—266. као и Љ. Тадић: *Филозофија права*, Загреб, 1983, с. 206.

ке уграђеног у конкретни социјални реалитет један од најсложенијих друштвених задатака.

Оно што, међутим, ову проблематику чини посебно сложеном је чињеница да циљеви криминалне политике, па и основни, не представљају једине а ни највише вредности у друштву. Отуда је јасно да се на давно постављено питање: можемо ли у борби против криминалитета употребити сва или било која средства — морамо одговорити одречно. Пре свега, ограничења у овој области намеће потреба за обезбеђењем нормалних токова друштвене репродукције и друштвеног живота уопште(2). Следећи ограничавајући чинилац је стање друштвене свести одређене средине (традиција и општекултурни ниво) који значајно доприносе ефектима одређене криминалне политике. Поменућемо још два интереса о којима се мора водити рачуна: криминална политика требало би да омогући остварење захтева праведности и заштити човекову слободу, права и достојанство у свакој прилици. На овај начин, криминалној политици се постављају извесни оквири у којима би требало да се креће(3).

Све ово је разлог зашто у највећем броју држава, уместо дугорочног и свестрано разрађеног система криминалне политике као саставног дела њиховог развојног планирања, наилазимо на често хаотичан скуп мера које понекад делују у супротном правцу, производећи неочекивано или чак супротно дејство од жељеног(4).

То не значи да нема држава у којима се не чине покушаји за рационално уређење деловања у овој области. Као пример, навешћемо концепт Националне стратегије за смањење криминалитета који је 1973. године израдила америчка Национална саветодавна комисија за мере и циљеве кривичног правосуђа. У њему се као приоритети у оквиру јединственог система криминалне политике наводе: 1) превенција малолетничке делинквенције, минимизирање штетног утицаја система кривичног правосуђа на младе преступнике и њихова реинтеграција у друштво; 2) јачање деловања социјалних служби, посебно оних које се баве отклањањем проблема сиромаштва, неписмености и незапослености, као и решавање медицинских и проблема менталног здравља; 3) спречавање отезања кривичног поступка — отезање при решавању кривичне ствари неопходно је битно смањити, као што је и период између хапшења и осуде неопходно свести на најкраће могуће време; 4) омогућавање учешћа грађана у контроли криминалитета, што подразумева и предузимање мера активне подршке од стране надлежних органа(5).

(2) Љ. Бавцон, *Проблеми наше криминалне политике*, „Преглед“, (9) 1960. с. 133—149, с правом истиче да не можемо на пример, зауставити друштвени и привредни живот само зато што се у привреди појављује криминалитет или забранити саобраћај на путевима да би се спречили саобраћајни деликти.

(3) В. Н. Кудрјавцев, *Евалуација система криминалне политике — кривично правосуђе и ефикасност борбе против криминалитета*, „Југословенска ревија за криминологију и кривично право (ЈРКК)“ 3 1973, с. 474—479.

(4) Ф. Баџић, *Кривично право — опћи дио*, Загреб, 1978. с. 24. наводи неке од узрока оваквог стања.

(5) Вид. *A National Strategy to Reduce Crime*, Washington, 1973, p. 22—28. За искуства социјалистичких земаља вид. Герцензон-Карпец-Кудрјавцев: *Sovetskaja kriminologija*, Москва, 1966.; Д. Б. Сахаров, *Советско социјалистичко право у условима прелаза из социјализма у комунизам*, „ЈРКК“ 1/1965 с. 3—11.; Х. Хиндлерер, *Сузбијање криминалитета у ДРН*, „ЈРКК“ 2/1972. с. 319—326.

2. Остваривање захтева правичности као један од задатака криминалне политике

У филозофији су присутне најразличитије дефиниције правде(6), толико разноврсне да на пример Е. Durgeel (Е. Дипрејел) сматра да је свако слободан дефинисати је на начин како то одговара његовим сопственим интересима(7). Иако се оваква релативизација овог појма не може прихватити, несумњиво је да је правда с једне стране универзална, а с друге нејасан појам. Аксиологија је најчешће сврстава у тзв. апсолутне вредности (уз Истинито, Добро, Лепо) јер представља вредност која се не може извести ни из какве друге вредности(8).

Најчешће се унутар појма праведности разликују његово субјективно поимање — у том смислу представља облик морално доброг, људску особину, врлину, од објективно схваћеног — као однос међу људима(9). У овом другом значењу, правда се може повезати са појмом једнакости. У том погледу, можемо прихватити Перелманову дефиницију по којој „правило правде од нас тражи да на исти начин третирамо бића и ситуације у основи сличне... што осигурава континуитет и повезаност нашег деловања“(10).

Не улазећи на овом месту у сложени сплет међусобних односа правде, морала и права(11) који се значајно рефлектују на битне црте криминалне политике сваке државе и значај који за схватање правичности играју људски интереси, питање разликовања „комутативне“ и „дистрибутивне“ правде(12)... вратићемо се на проблеме криминалне политике јер желимо да укажемо да је задовољење осећаја правичности код људи — схваћеног у смислу једнаког поступања у сличним ситуацијама — једна од основних карактеристика добре политике сузбијања криминалитета. Не истичу узалуд толики аутори данас да је неједнако поступање органа превенције и репресије према представницима различитих социјалних, расних, националних, верских и сличних група — један од најзначајнијих разлога неуспеха криминалне политике у тим земљама. Јер, како се скоро песнички изразио Перелман: „правда је један од најсјајнијих појмова нашег духовног универзума... свако се на њу позива, а нико не усуђује да је порекне“. Она нас може мотивисати да се боримо да заштитимо постојећи поредак или да га срушимо(13). Криминална политика која о овоме не води рачуна, не може мобилисати грађане за борбу против криминалитета, што се данас сматра битним условом сваке успешне делатности на овом плану(14).

(6) Х. Перелман, *Право, морал, филозофија*, Београд 1983. с. 5—7.

(7) Слично гледиште заступа и Паскал. *Ibid.*

(8) Г. Радбрүх, *Филозофија права*, Београд, 1980. с. 45 вид. детаљније Т. Живановић, *Основни проблеми Етике (филозофије моралне)*, Београд 1935. с. 25.

(9) На овом аспекту правде инсистирао је и Аристотел вид. Б. Марковић, *Правичност као мисао и правно искуство*, „Архив“ 1937/3 с. 218—229.

(10) *Ibid.* с. 216. Правичност схваћена у овом смислу била је на Петом конгресу ОУН (Женева 1975.) означена „најбољим средством за превенцију криминалитета“. Вид. М. Lopez-Rey, *Петогодишњи конгреси УН ... „ЈРКК“ 1/1978 с. 3—14.*

(11) Поред цит. дела Радбрүха, Перелмана, Марковића и Тадића вид. и А. Михаловски: *О односу кривичног дела и моралног деликата*, „ЈРКК“ 1/1978 с. 15—28.

(12) Г. Радбрүх: *Op. cit.*, с. 46—47.

(13) *Ibid.* с. 4.

(14) Вид. изванредне Прудонове опсервације о „правичности“ буржоаских закона код Перелмана, *op. cit.* с. 28., а о сличним примедбама Еразма Ротердамског — W. Midendorff: *Конвенционални и нови криминалитет*, „ЈРКК“ 1/1979 с. 3—17.

3. Заштита људских слобода и права као битни циљ криминалне политике

Данашњи степен развоја друштвене свести, бар у већини земаља од криминалне политике тражи да у свакој прилици води рачуна о заштити људских слобода и права, при чему се, по природи ствари, најчешће мисли на заштиту достојанства и права лица за која се претпоставља или је у законито спроведеном поступку утврђено да су учинила кривично дело. У том погледу, размишљања се најчешће баве проблемима гаранција наведених добара осумњичених, оптужених и осуђених лица на издржавању казне лишења слободe. У овом смислу, као кључни проблеми јављају се: 1) поштовање начела легалитета у одређивању кривичних дела и санкција; 2) питање превентивног лишења слободe; 3) гаранције човечног поступања у току кривичног поступка (забрана изнуђивања исказа, тортуре, наркоанализе); 4) обезбеђење законитог поступка пред судом; 5) питање окупних и нехуманих казни и тзв. неодређене осуде; 6) обезбеђење права на жалбу; 7) очување људског достојанства у току издржавања казне; 8) омогућавање што бржег укључивања у друштвени живот, у ком склопу се уз неопходну постпеналну помоћ као битна средства од утицаја на овај процес појављују решења на плану рехабилитације, давања података из казнене евиденције и сл.

Као што се види, овде се углавном ради о репресивним средствима која држава користи после извршеног кривичног дела према учиниоцу. Ради се дакле, о средствима кривичног права, које се у том погледу појављује као „*magna charta*“ злочинца гарантујући му одређен третман у кривичном и поступку извршења санкције. Како с правом констатује Ф. Бачић, савремена демократска, хуманистичка и правна држава не може дозволити да свој мир и безбедност постиже по било коју цену. Све што је са тачке заштите друштва целисходно, не може бити и оправдано. Утилитаристичке концепције сукобљавају се са ограничењима везаним за принципе законитости и хуманизма. Без тога, оно би добило карактер тоталитарног, ауторитативног кривичног права које човека-делинквента деградира на ниво средства за заштиту интереса државе(15).

Међутим, релација криминална политика — људска права, не своди се само на гаранције ових права у односима носилаца друштвене репресивне делатности и делинквента. Активности на плану криминалне политике повезане су са правима човека у још два вида: а) мере усмерене на спречавање и сузбијање криминалитета несумњиво су значајно средство заштите личних добара сваког грађанина. Тако, инкриминисање угрожавања и повреде најзначајнијих таквих добара, гоњење и осуда учинилаца ових дела у извесној, а превентивна активност друштва на њиховом спречавању, у још већој мери, штите основне личне слободe и права човека и његов положај у друштву; б) по многим, најзначајније место у коме се додирују проблематика човекових слобода и права и савремена криминална политика је поље превентивног деловања друштвених субјеката у циљу спречавања криминалних активности. Наиме, откада се у науци појавио први систематски концепт

(15) Ф. Бачић, *Куда иде кривично право*, „ЈРКК“ 1970/3 с. 451—469.

превенције до данас остало је као вечно спорно питање до које границе може ићи превентивна делатност друштвених (пре свега државних) субјеката — у којим случајевима, какве мере и према којим лицима је допуштено предузимати пре но што су она уопште извршила кривично дело.

Идеју о тзв. предделиктним мерама (мерама *ante delictum*) први су истакли италијански позитивисти. Полазећи од категорије *temibilita* — вероватноће да ће одређена особа извршити деликт — која се заснива на антрополошким и психолошким знацима, они су оправдавали овакве мере потребом заштите друштва од криминалитета. Социолошка школа уместо појма *temibilita* истиче категорију „друштвене опасности“ као стање карактеристично само за одређене категорије људи, а одређују га јасно изражене антисоцијалне тенденције и понашања. Из овога је следило њено залагање за дуалитет кривичних санкција — казне и мере безбедности, при чему су ове друге намењене учиниоцу уместо казне (душевно болесни) или после издржане казне (делинквенти из навике или професионални). У извесној мери овакво решење прихватила је и еклектичка школа. Но, у пракси се показало да су се у овом другом случају мере безбедности претварале у неограничено продужење затвора, а понекад су и злоупотребљаване (нпр. против политичких противника) што је довело до оправдане критике и њиховог напуштања у многим земљама. Ипак, и данас има оних који не само да се за њих залажу, него предлажу и проширење примене на још неке групе лица зван наведене две категорије(16). Ово изазива оправдане критике пре свега са становишта слободе и права грађана, њихове заштите од арбитрности и правне несигурности.

Савремена наука о човеку може нам данас са сигурношћу указати на извесна „опасна стања“ која могу свој епилог имати у вршењу кривичних дела. Али, она није у стању да нам са потпуном извесношћу тврди како ће одређено лице које поседује било коју од ових особина са сигурношћу извршити кривично дело(17). С друге стране, заиста постоје лица која испољавају висок степен друштвене опасности према средини у којој живе (беспосличари, скитнице, особе склоне недозвољеној трговини, проститутке, алкохоличари, психопате), па у односу на њих друштво не сме чекати да изврше кривично дело да би тек тада нешто предузело.

На први поглед ради се о тешко решивом проблему. Чини нам се да се овде ради о преуском схватању криминалне политике и самих предделиктних мера. Наиме, у случају када се криминална политика веже само за кривично право, а предделиктне мере за санкције које оно предвиђа, овакво деловање *ante delictum* према наведеним лицима

(16) По неким ауторима, ово би биле „праве“ предделиктне мере, док се оне које се предузимају према професионалним и делинквентима из навике означавају као постделиктне (вид. Лј. Вавсон: *Kriminalna politika in njene tendence v socijalistični družbi*, Ljubljana, 1958. с. 66—69.; *Проблеми наше криминалне политике, оп. cit.*). Не можемо се сложити са оваквим гледиштима. Вид. у том смислу и Б. Златарић, *Нове тенденце у савременој науци кривичног права*, „Наша законитост“, 4/1954 с. 199—207.

(17) У том смислу доста се говори о прогностичким таблицама као релативном средству предвиђања будућег понашања индивидуе — Вид. М. Милутиновић *Криминална политика*, Београд, 1984. с. 332—334. На XII данима Покрета Друштвене одбране, Париз, 1964. Пинател признаје да клничка криминологија није у стању да мере *ante delictum* научно заснује на ригорозној оцени предделинквентног опасног стања. О могућности предвиђања људског понашања уопште и криминалног посебно — Вид. J. D. Mabbot, *Увод у етику*, Београд, 1981. с. 143.; В. Кривокапић, *Облици реаговања на криминалитет*, „ЈРКК“ 2/1980 с. 171—188.; М. Ахимовић, *Проблеми душевно оболелих учинилаца...*, „Зборник Пф у Загребу“, 3—4/1978 с. 273—281.

заиста нема никаквог оправдања. Међутим, ако се уместо на кривично-правне овде мисли на превентивне, пре свега социјално-политичке и ментално-хигијенске мере које немају карактер казне, највећи део аутора признаје њихову нужност. Ипак, и овде постоје размимоилажења. По једнима, ове мере требало би да се налазе изван система кривичног права(18), док други према предделинквентима одређених категорија предлажу примену мера безбедности(19).

Свест о потреби предузимања мера *ante delictum* дошла је до изражаја и на Другом међународном криминолошком конгресу (Лондон, 1955.), где је препоручено увођење таквих мера за читав низ особа које својим поступцима указују да немају контролу над сопственим радњама(20).

Мишљења смо да би, када се ради о предделиктним мерама, требало прихватити оно гледиште које их ситуира изван области кривичног права и државне кривичне репресије. Иначе, постоји велика опасност од неограниченог ширења принуде на једном веома осетљивом, али и несигурном терену(21). Стога би на том плану принудне мере долазиле до изражаја изузетно и под јасно одређеним условима, уз примену контролних механизма. Приоритет у сваком случају треба давати мерама неприсилног карактера — на подручју социјалног старања, здравствене заштите, менталне хигијене и моралног васпитања.

Dr. Đorđe Ignjatović,
Assistant of the Faculty of Law in Belgrade

THE OBJECTIVES OF CRIMINAL POLICY

Summary

The criminal policy in both of its meanings, namely as a scientific discipline and as a practical public activity, is closely related to its objectives and values. The basic objective of criminal policy is finding and applying the most efficient means for fighting and preventing criminal activity. However, this goal should be realized in complete coordination with the other social values, which set specific limits to the efficient struggle against crimes. Viewed from that angle, criminal policy has to be a coherent, rational, carefully planned and all-encompassing and developed system of objectives and measures, which should be incorporated into the conception of development plans of society, namely into the specific social reality.

Two essential objectives which should be taken into account in developing any system of criminal policy are the requests for adhering to the principles of equity, as well as to the protection of human rights.

In relation to the request for equity, the author points at the importance of the impartial conception of that notion, meaning the observing a need for

(18) М. Ancel, *Нова друштвена одбрана*, Београд, 1963. с. 67. предлаже стварање тзв. законодавства друштвене превенције у предделиктном стадијуму које би поштовало пет принципа предострожности. Италијански криминолог Gasprigni (Граспињи) предлаже предузимање неприсилних мера помоћи које субјекат добровољно прима — Вид. Lj. Bavcon: *Kriminalna ... op. cit.* с. 69.

(19) Тако Szabo (Сабо) *Етиологија преступништва*, „ЈРКК“ 1968/4 с. 602—611. сматра да би, под строгим судским надзором требало проширити мере безбедности с превентивним домаћајем на индивидуе са патолошком личности. Код њих би извршено дело било само једна од индисија. У нашој литератури Бавсон се пре две деценије залагао (по одређеним условима) за примену присилног лечења алкохолничара и психопата — Вид. Љ. Бавсон: *Проблеми наше криминалне политике*, *op. cit.*

(20) *Ibid.*

(21) Познат је био Закон о опасном стању Салвадора из 1953. који је предвиђао предделиктне мере за чак двадесет „опасних стања“ — Вид. Lj. Bavcon, *Kriminalna ... op. cit.* с. 69.

equal treatment of individuals and situations which are basically identical. Criminal policy which in practice applies unequal treatment by the prevention and repression agencies towards individuals of different social, national, religious and similar groups, can not be an efficient instrument of fighting the criminal activity.

The present-day degree of development of social consciousness in the majority of countries requires from the subjects of criminal-policy activities to take into consideration under all circumstances the need for protection of dignity and rights of man. This usually refers to persons accused for committing criminal acts, namely to the ones serving their term of sentence in prison. However, the criminal-policy mechanisms protect against violations or endangering the most significant values of every member of society; they protect individual freedoms and rights, including man's position in society. On the other hand, the most significant problem related to the protection of human rights and to the measures of prevention in the sphere of crimes, is connected to the so-called pre-delinct measures, namely to the question of a possibility of a preventive approach, i.e. *ante delictum* treatment against those persons who — although not already committing a criminal act — did point by means of their activity to a certain degree of danger to society. In relation to this problem, the author considers that some measures of a non-compulsory character may be applied to such persons, and they could refer to the areas of social security, health care, mental hygiene, and moral education. Hence, in order to eliminate the dangers of unlimited spreading of coercion in a sensitive and uncertain area, the measures which could be applied to such persons should be situated outside the sphere of criminal law and the repression by the state.

Dr Đorđe Ignjatović,
assistant à la Faculté de droit à Belgrade

LES OBJECTIFS DE LA POLITIQUE PENALE

Résumé

La politique pénale dans ses deux significations — et comme discipline scientifique et comme activité pratique dans la société est étroitement liée aux objectifs, c'est à dire valeurs. Le but principal de la politique pénale est la recherche et l'application des moyens les plus efficaces pour la lutte contre la criminalité et sa prévention. Cependant, ce but doit se réaliser en accord total avec les autres valeurs sociales qui posent certaines limites à la lutte efficace contre la criminalité. La politique pénale ainsi observée doit présenter un système de buts et de mesures cohérent et rationnel, élaboré de manière planifiée, développé globalement, incorporé dans le concept de la planification du développement de la société, soit, une réalité sociale concrète.

Il y a deux objectifs essentiels dont on doit tenir compte lors de l'édification de tout système de politique pénale, à savoir, les revendications pour la réalisation de l'équité et la protection des droits de l'homme.

Lorsqu'il s'agit de la demande de l'équité, on indique dans l'ouvrage l'importance de la compréhension objective de cette notion dans le sens où l'on exige que soit traité de même manières les êtres et les situations qui sont en somme similaires. La politique pénale qui dans la pratique sous-entend un comportement inégal de la part des organes de prévention et de repression envers les représentants de divers groupes sociaux, nationaux, religieux ou similaires, ne peut être un moyen efficace d'opposition à la criminalité.

Le degré actuel du développement de la conscience sociale dans la plupart de pays, demande aux porteurs de l'action pénale et politique, qu'en toute circonstance on tienne compte de la protection de la dignité de l'homme et du droit de l'homme. On pense habituellement aux personnes qui ont été inculpées d'avoir commis un acte pénal, c'est à dire ceux qui subissent la peine de privation de liberté. Cependant, le mécanisme pénalo-politique pro-

tège contre la violation ou mise en péril les biens les plus importants de chaque membre de la société, sa liberté et ses droits personnels, ainsi que sa situation dans la société. Néanmoins le problème le plus important lié à la protection du droit de l'homme et l'action sur le plan de la prévention de la criminalité se rapportent à ce que l'on appelle les mesures avant délit, c'est à dire à la possibilité d'agir preventivement *»ante delictum«* sur des personnes qui en verité n'ont pas commis de délit mais par leur activité ont montré qu'elles portaient en soi un certain degré de danger pour la société. Dans ce sens là, l'ouvrage expose une position selon laquelle il est possible d'appliquer à de telles personnes certaines mesures de caractère non coercitif — dans le domaine de l'assistance sociale, de la protection sanitaire, hygiène mentale, et éducation morale. Donc, dans le but d'éviter le danger de l'expension illimitée de la contrainte sur un terrain sensible et incertain, les mesures qui peuvent être appliquées sur de telles personnes, se situent hors du droit pénal et de la repression pénale de l'état.